

เครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ตำบลบุงหวาย อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี*

ธีรพล พงษ์บัว**

อัชกรณ วังศรีปรีดี***

(วันรับบทความ : 12 มิถุนายน 2561 /วันแก้ไขบทความ : 16 ตุลาคม 2561 /วันตอบรับบทความ : 17 ตุลาคม 2561)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการที่ก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต.บุงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี 2) ศึกษา รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต.บุงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการที่ก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือเนื่องจากปัญหาน้ำท่วมพื้นที่การเกษตรในฤดูฝน เกษตรกรจึงเปลี่ยนมาทำนาปรังทดแทนโดยได้รับการสนับสนุนสถานีสูบน้ำและคลองชลประทานจากกรมชลประทาน แม้จะมีระบบชลประทานแต่ไม่สามารถดำเนินการต่อได้เนื่องจากกรมชลประทานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ไม่มีงบประมาณ ปัญหาดังกล่าวเริ่มได้รับแก้ไขเมื่อมีการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเกษตรกรร่วมกันวิจัย มีการพูดคุยหาทางออกร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเกิดข้อตกลงร่วมกันโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีเข้ามารับถ่ายโอนภารกิจจากกรมชลประทาน ขณะที่รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือมี 2 รูปแบบ คือ 1) เครือข่ายความร่วมมือเชิงปฏิบัติการ เป็นความร่วมมือระหว่างเกษตรกร เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกร โดยเกษตรกรเป็นผู้แสดงบทบาทหลักในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร 2) เครือข่ายความร่วมมือเชิงนโยบาย เป็นความร่วมมือระหว่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เครือข่ายนี้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้สนับสนุน ด้านความรู้ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร และงบประมาณ โดยเครือข่ายความร่วมมือทั้งสองรูปแบบทำให้เกษตรกรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการพัฒนาเชิงการบริหารจัดการและเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง กระบวนการทำงานแบบเครือข่ายความร่วมมือจึงเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างและพัฒนากิจการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยชุมชน

คำสำคัญ: เครือข่ายความร่วมมือ/ การบริหารจัดการน้ำ/ การเกษตร

* บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง เครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี

** นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

*** รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

**Collaborative Networks in Water Management for Agriculture
in Baan Tha Ngoi, Bung Wai Sub-district, Warin Chamrap District,
Ubon Ratchathani Province^{*}**

Theerapol Pongbua^{}**

Achakorn Wongpreedee^{*}**

(Received Date : June 12, 2018, Revised Date : October 16, 2018, Accepted Date : October 17, 2018)

Abstract

The purposes of this research were to 1) study the processes that drive the collaborative networks in water management for agriculture in Baan Tha Ngoi, Bung Wai Sub-district, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province, and 2) study the types of collaborative networks related to water management in Baan Tha Ngoi, Bung Wai Sub-district, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province. Using qualitative research methodology, the research found that the main process that resulted in the collaborative networks was agricultural flooding during the rainy season. The farmers changed to off-season using supportive pumping stations and irrigation canals from the Royal Irrigation Department. While there was an irrigation system, it could not be sustained because the Royal Irrigation Department and local government organizations lacked sufficient budget support. The problem was solved through research for local development, in which farmers joined researchers and held discussions between relevant agencies until reaching mutual agreement for the Provincial Administrative Organization to transfer missions from the Royal Irrigation Department. Two types of collaborative networks were identified: 1) collaborative networks in practice between farmers. Farmers play a key role in water management for agriculture; 2) a collaborative network policy between Ubon Ratchathani Provincial Administrative Organization, Ubon Ratchathani University, Ubon Ratchathani Rajabhat University and the Thailand Research Fund. This network plays

^{*} This article is a part of the research, *Collaborative Networks in Water Management for Agricultural Purpose in Ubon Ratchathani Provincial Administrative Organization*

^{**} Student, Master of Public Administration, Graduate School of Public Administration National Institute of Development Administration

^{***} Associate Professor, Graduate School of Public Administration National Institute of Development Administration, Advisor

an important role as a supporter of knowledge, materials, personnel and funding. With both collaborative networks, farmers and local government organizations can develop, manage, and enhance citizenship. A collaborative networking process is critical to enhancing and developing agricultural water management by the community.

Keyword: Collaborative networks/ Water management/ Agriculture

บทนำ

องค์การสหประชาชาติได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาใหม่โดยอาศัยกรอบแนวคิดที่มองการพัฒนาเป็นมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งเรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) หรือ SDGs ซึ่งได้ใช้เป็นทิศทางการพัฒนาตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ปี 2558 ถึงเดือนสิงหาคม 2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี โดยประกอบไปด้วย 17 เป้าหมาย โดยหนึ่งในเป้าหมายการพัฒนา คือ ประเด็นเรื่องการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งระบุไว้ในเป้าหมายที่ 6 เรื่องน้ำและการสุขาภิบาลต้องได้รับการจัดการอย่างยั่งยืนและทุกคนสามารถเข้าถึงได้ (United Nations, 2016, p.6) เนื่องจากน้ำมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิต ทั้งการอุปโภค-บริโภค การทำเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม การคมนาคม การผลิตพลังงาน การท่องเที่ยวและกีฬา รวมถึงมีความสำคัญในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศด้วย ขณะที่ปัจจุบันประเด็นเรื่องน้ำกลายเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและต้องรีบดำเนินการรับทราบแก้ไข โดยปัญหาหลักเรื่องน้ำแบ่งเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ น้ำแล้ง น้ำท่วม และน้ำเน่าเสีย (จอมจันทร์ นทีวัฒนา, จินตพัฒน์ นทีวัฒนา, เพชร เพ็งชัย, ไผ่ตรี สุทธิจิตต์, วิชัย เทียนถาวร, 2558, น.16) ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย อาทิ การเพิ่มขึ้นของประชากรประกอบกับการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจ ทำให้มีความต้องการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ป่าต้นน้ำถูกบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน ความสามารถในการเก็บกักน้ำหรือการชะลอน้ำตามธรรมชาติลดลง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ จึงนำไปสู่ปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนและขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น (คณะกรรมการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ, 2558, น.1-2)

น้ำถือเป็นหัวใจสำคัญในภาคการเกษตร เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญหากมีปริมาณน้ำที่พอเพียงและเหมาะสมต่อสภาพการผลิตพืชก็จะทำให้ผลผลิตและรายได้ของเกษตรกรเพิ่มขึ้น ปัจจุบันแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่สำคัญได้จาก เขื่อน อ่างเก็บน้ำ ฝาย ซึ่งในบางพื้นที่ที่ระบบชลประทานไม่สมบูรณ์ ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการผลิต เกษตรกรต้องอาศัยน้ำจากแหล่งอื่นด้วย เช่น การสูบน้ำเพิ่มจากแหล่งน้ำใต้ดิน การใช้น้ำจากโครงการพลังสูบน้ำพลังไฟฟ้า รวมทั้งยังมีพื้นที่

เพาะปลูกอีกเป็นจำนวนมากที่ต้องอาศัยน้ำฝน ซึ่งการปลูกพืชในพื้นที่เหล่านี้ในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม อาจทำให้พืชไม่ได้รับน้ำอย่างสม่ำเสมอตามที่ต้องการและส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อพืชและเกษตรกร (กุศล ทองงาม, ชาญชัย แสงชัยสวัสดิ์, เบญจพรรณ เอกะสิงห์, ประภัสสรพันธ์ สมพงษ์ และ กมลพันธ์ เกิดมัน, 2553, น.304) ดังนั้นภาคการเกษตรจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการน้ำทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยตั้งอยู่พื้นฐานของข้อมูล องค์ความรู้ และความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร ซึ่งการบริหารจัดการน้ำปัจจุบันได้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายบนพื้นฐานของเครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือเกื้อกูลและร่วมดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างบูรณาการ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ยั่งยืน

ปัจจุบันการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของไทยดำเนินไปบนพื้นฐานของต้นทุนของทรัพยากรน้ำนั้น ๆ เป็นผลให้หลายพื้นที่ยังประสบปัญหาภัยแล้ง คือ เกิดการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรกรรมทั้งในช่วงต้นและปลายฤดูฝนและขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรงในฤดูแล้ง ขณะที่ฤดูฝนมักเกิดน้ำท่วมบ่อยครั้ง (กรมทรัพยากรน้ำบาดาล กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555, น.4) อีกทั้งพื้นที่ประเทศไทยส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่ทางการเกษตร 149.2 ล้านไร่ โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่การเกษตรมากที่สุด คือ 63.6 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 43 ของพื้นที่การเกษตรทั้งประเทศ รองลงมา คือ ภาคกลาง มีพื้นที่การเกษตรรวม 27.2 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 18 ของพื้นที่การเกษตรทั้งประเทศ (คณะกรรมการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ, 2558, น.2-4) และเมื่อพิจารณารายจังหวัด พบว่า จังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่ทางการเกษตร 5,363,735 ไร่ มากเป็นอันดับสองรองจากจังหวัดนครราชสีมา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เนื้อที่ถือครองทางการเกษตร

เนื้อที่ถือครองทางการเกษตร		
ลำดับที่	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1	นครราชสีมา	8,382,551
2	อุบลราชธานี	5,363,735
3	บุรีรัมย์	4,386,311
4	นครสวรรค์	4,380,600
5	ขอนแก่น	4,219,573

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมส่งเสริมการเกษตร (2559)

จังหวัดอุบลราชธานีเมื่อเปรียบเทียบการใช้ที่ดินในการทำนาพบว่า จังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่ในการทำนามากที่สุดถึง 4,342,172 ไร่ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เนื้อที่ในการทำนา

เนื้อที่ในการทำนา		
ลำดับที่	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1	อุบลราชธานี	4,342,172
2	นครราชสีมา	4,083,769
3	สุรินทร์	3,535,010
4	บุรีรัมย์	3,446,169
5	ศรีสะเกษ	3,365,832

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมส่งเสริมการเกษตร (2559)

ประชากรในจังหวัดส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีการทำนาเป็นหลักและปลูกพืชไร่ที่สำคัญอื่น ๆ (กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี, 2559, น.5-7) จังหวัดอุบลราชธานีที่มีจำนวนพื้นที่และประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงต้องพึ่งพาน้ำเป็นหลัก จังหวัดอุบลราชธานีมีแม่น้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำโขง, แม่น้ำมูล, แม่น้ำชี, ลำเซบก, ลำเซบาย, ลำโดมน้อย, ลำโดมใหญ่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำเพื่อการชลประทาน ได้แก่ เขื่อนแม่น้ำมูล และเขื่อนสิรินธร ซึ่งเป็นแหล่งน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์ทางเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามจังหวัดอุบลราชธานียังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร คือ เมื่อถึงฤดูร้อนปริมาณน้ำมีน้อยก็ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรคือขาดแคลนน้ำ แต่เมื่อถึงฤดูฝนก็เกิดภาวะน้ำท่วม (กรุงเทพ นพรัตน์, 2557, น.2-3) ดังเช่นพื้นที่ทำการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี เป็นจุดที่ใกล้บริเวณที่แม่น้ำชีไหลไปบรรจบกับแม่น้ำมูล มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ซึ่งแม่น้ำชีและแม่น้ำมูลนับเป็นแหล่งน้ำบนดินที่มีความสำคัญต่อการเกษตรของชุมชน สำหรับปัญหาในการทำนาของเกษตรกรบ้านท่าอ้อยนั้น พบว่าปัญหาหลักๆ ที่เป็นผลกระทบต่อเกษตรกร คือ น้ำท่วม เนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่มและรับน้ำจากสองแม่น้ำสายหลักในภาคอีสานคือ แม่น้ำมูล และน้ำชี เมื่อถึงฤดูกาลน้ำหลากปริมาณน้ำจำนวนมากจะท่วมแปลงนาของเกษตรกรเสียหายเกือบทุกปี เกษตรกรจึงเปลี่ยนมาทำนาปรังชดเชย โดยการสนับสนุนสถานีสูบน้ำและคลองชลประทานจากกรมชลประทานแต่ก็ยังคงประสบปัญหาด้านการบริหารจัดการระบบชลประทานเนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ไม่มีศักยภาพที่จะดูแลระบบชลประทาน ส่งผลให้การทำนาปรังของเกษตรกรบ้านท่าอ้อยต้องประสบปัญหาอีกครั้ง (ทวี สีทากุล, อังกุล แสนทวีสุข, อุทัย อันพิมพ์, 2560, น.2) ปัญหาดังกล่าวได้รับแก้ไขโดยอาศัยเครือข่ายความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ส่งผลให้เกษตรกรมีโอกาสในการพัฒนาอาชีพและศักยภาพในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยชุมชน

ชุมชนบ้านท่าอ้อย ถือว่าประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยอาศัยการทำงานแบบเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น ก่อให้เกิดเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยชุมชน จึงนำมาสู่การศึกษาถึงเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของเกษตรกรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

วัตถุประสงค์การศึกษา

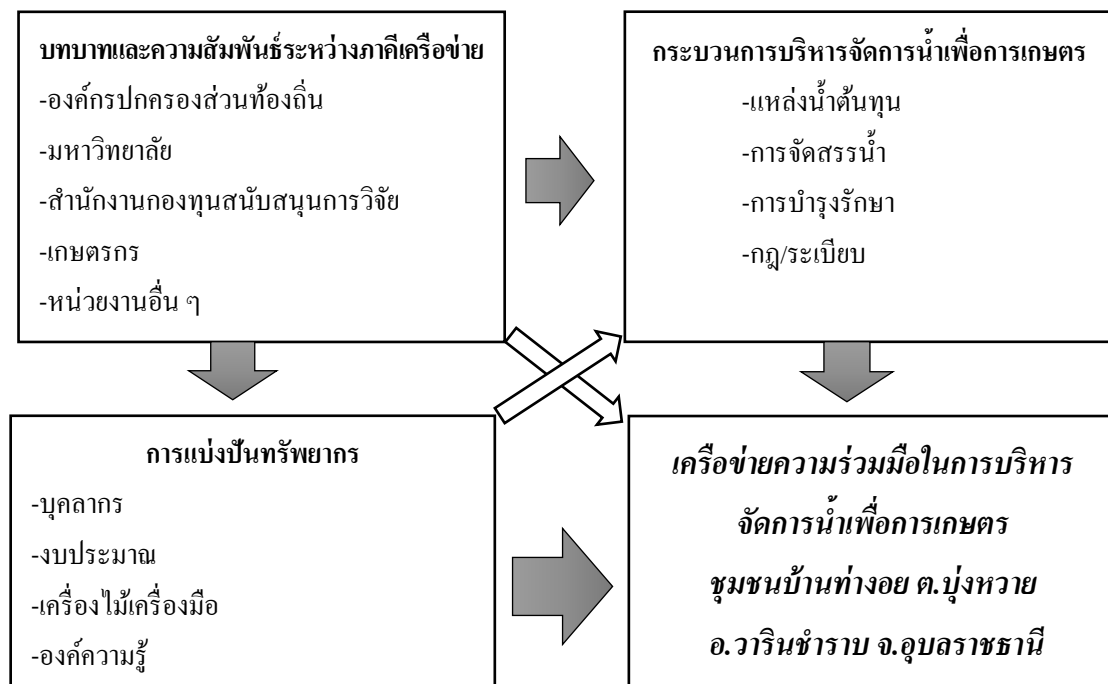
- 1) เพื่อศึกษากระบวนการเกิดเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านท่าอ้อย ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
- 2) เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านท่าอ้อย ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

ขอบเขตการศึกษา

- 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเฉพาะประเด็นกระบวนการเกิดเครือข่ายความร่วมมือและรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านท่าอ้อย ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
- 2) ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาเฉพาะบ้านท่าอ้อย ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

กรอบแนวคิดของศึกษา

แนวคิดการบริหารงานภาครัฐในปัจจุบันให้ความสนใจกับวิธีการแก้ไขปัญหาสาธารณะโดยใช้การทำงานแบบเครือข่ายความร่วมมือ แนวคิดดังกล่าวสนับสนุนให้ร่วมกันผลักดันและขับเคลื่อนกลไกภาคส่วนต่าง ๆ ให้เกิดการทำงานร่วมกัน เครือข่ายความร่วมมือจึงเป็นวิธีการบริหารงานที่มีส่วนช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ (วีระศักดิ์ เครือเทพ, 2550, น.32) การศึกษานี้จึงกำหนดแนวทางการบริหารจัดการและการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรไว้ 3 รูปแบบ คือ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นผู้บริหารจัดการเพียงองค์กรเดียว 2) ประชาชนเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารจัดการเอง และ 3) ความร่วมมือระหว่าง อปท. และภาคประชาชน (ซัชชัย ปะมาคะเต, 2558) โดยพิจารณาในแง่บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างภาคีเครือข่าย การแบ่งปันทรัพยากร กระบวนการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรเพื่อนำมาสู่การอธิบายเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative methodology) เป็นแนวทางในการแสวงหาคำตอบต่อคำถามในการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีการการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้ที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์ (observation)

กลุ่มตัวอย่าง โดยการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) เป็นกลุ่มตัวอย่างภายใต้เครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ดังนี้ 1) บุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 5 คน 2) ตัวแทนกลุ่มเกษตรกร จำนวน 10 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้มีกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) การรวบรวมข้อมูลเอกสาร (documentary research) จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ด้วยแบบสัมภาษณ์ที่เป็นคำถามลักษณะปลายเปิด รวมทั้งพูดคุยและสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) 3) การสังเกตการณ์ (observation) กระบวนการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมทั้งเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์โดยอาศัยการตีความประกอบหลักฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อหาความสัมพันธ์และความเกี่ยวข้องระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษา ตลอดจนนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบและเรียบเรียงเนื้อหาในเชิงตรรกะ และค้นหาข้อสรุป

จึงนำมาเขียนรายงานผลการวิจัยในรูปของการพรรณนา (สุภางค์ จันทวานิช, 2553, น.57 ; รัตน์ บัวสนธิ์, 2555, น. 44-46)

ผลการศึกษา

1) **บริบทชุมชนบ้านท่าออย ต.บุงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี** จังหวัดอุบลราชธานี ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีพื้นที่เพาะปลูกกว่า 9 ล้านไร่ แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ประสบปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้งซ้ำซาก ทั้งที่จังหวัดมีแม่น้ำหลายสายไหลมาบรรจบกัน เช่น แม่น้ำมูล แม่น้ำโขง แม่น้ำชี แม่น้ำลำโดมใหญ่ แม่น้ำลำโดมน้อย และยังมีลำน้ำสาขา อาทิ ลำเซบก ลำเซบาย กระจายอยู่ครอบคลุมทั้งจังหวัด แต่ประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมยังขาดโอกาสทำการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ในฤดูฝนน้ำจะท่วมบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำทำให้ประชาชนไม่สามารถทำการเพาะปลูกตามฤดูกาลได้ ในฤดูแล้งกลับขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกทั้งที่แหล่งน้ำยังมีปริมาณที่เพียงพอ เพราะไม่มีระบบที่จะนำน้ำจากแหล่งน้ำขึ้นมาใช้เพื่อการเกษตร อาทิเช่น ชุมชนบ้านท่าออย ต.บุงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี ที่ลักษณะพื้นที่ทำการเกษตร เป็นจุดที่ใกล้บริเวณที่แม่น้ำชีไหลไปบรรจบกับแม่น้ำมูลที่บ้านวังยางรอยต่อ จังหวัดศรีสะเกษกับจังหวัดอุบลราชธานี ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากดังที่จะได้กล่าวในประต่อนี้

1.1 ปัญหาน้ำท่วมพื้นที่ทำการเกษตร กล่าวคือ บ้านท่าออยตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่ม เป็นจุดเชื่อมต่อของแม่น้ำสำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำชีและแม่น้ำมูล และเป็นแหล่งน้ำบนดินที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และเพื่อการเกษตรของสมาชิกชุมชน อย่างไรก็ตามปัญหาในการทำนาของเกษตรกรบ้านท่าออย พบว่า ปัญหาหลักในการบริหารจัดการน้ำที่เป็นผลกระทบต่อเกษตรกร คือ น้ำท่วมพื้นที่ทำการเกษตร เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ราบลุ่มและรับน้ำมวน้ำจากแม่น้ำสายหลักในภาคอีสาน คือ แม่น้ำมูล และน้ำชี โดยเฉพาะเมื่อถึงฤดูกาลน้ำหลาก (กันยายน-พฤศจิกายน) จึงส่งผลให้น้ำท่วมพื้นที่ทำการเกษตรเสียหายเกือบทุกปี ดังนั้นการทำนาปีเกษตรกรจึงไม่ค่อยลงทุนมากนักเพราะเมื่อน้ำท่วมจะทำให้ผลผลิตเสียหายและการลงทุนจะเสียเปล่า ดังนั้นเกษตรกรจึงเปลี่ยนไปทำนาปรังชดเชย โดยในปี 2549 เกษตรกรบ้านท่าออยได้รับการสนับสนุนเครื่องสูบน้ำขนาดท่อส่งน้ำ 4 นิ้ว จำนวน 2 เครื่อง จากกรมชลประทาน แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ครอบคลุมพื้นที่ ต่อมาจึงได้เสนอของบประมาณไปยังกรมชลประทานเพิ่มเติม และในปี 2551 บ้านท่าออยได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการตั้งสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ทำคลองส่งน้ำและจากกรมชลประทาน รวมระยะทาง 3 กิโลเมตร ส่งผลให้เกษตรกรบ้านท่าออยได้มีโอกาสในการทำนาปรังเพื่อเลี้ยงชีพและการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตามเครื่องสูบน้ำและคลองชลประทานที่ติดตั้งเสร็จแล้วก็ยังคงประสบปัญหาในการบริหารจัดการ ดังที่จะกล่าวในประเด็นถัดไป

1.2 ปัญหาการบริหารจัดการระบบชลประทาน กล่าวคือ แม้จะมีการจัดตั้งสถานีสูบน้ำ ในปี 2551 จากหน่วยงานภาครัฐแล้ว แต่ก็ไม่ได้เข้ามาดูแลและช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เนื่องจากไม่มี

งบประมาณ จำเป็นต้องส่งมอบให้ อบท. ในพื้นที่ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบุงหวาย แต่ปรากฏว่าไม่สามารถส่งมอบได้ เนื่องจาก อบท. ในพื้นที่ไม่มีงบประมาณเช่นเดียวกัน อีกทั้งพื้นที่การทำเกษตรของชาวบ้านทางอ้อยอยู่คนละพื้นที่กับที่อยู่อาศัย กล่าวคือ เกษตรกรมีที่อยู่อาศัยในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลบุงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี ในขณะที่ทำกินอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองบ่อ อ.เมืองอุบลราชธานี ประเด็นดังกล่าว ทำให้เกษตรกรชุมชนบ้านทางอ้อยที่มีพื้นที่การเกษตรตรงจุดนี้ ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบ่อไม่สามารถเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการ และให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการบำรุงรักษาเครื่องสูบน้ำ และคลองชลประทาน นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่ถือครองและทำนาปรังของเกษตรกรดังกล่าว ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนที่เรียกว่าดงผักข่า ซึ่งเกษตรกรที่ครอบครองจะมีสิทธิเพียงแค่การทำกินเท่านั้น สภาพปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการทำนาปรังอีกครั้งหนึ่ง

2) กระบวนการเกิดเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านทางอ้อย ตำบลบุงหวาย อำเภовารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี สภาพปัญหาที่ได้กล่าวเริ่มมีแนวทางแก้ไขที่ชัดเจน เมื่อเกิดโครงการวิจัยเรื่อง การปรับตัวของเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก กรณีศึกษา: บ้านทางอ้อย ตำบลบุงหวาย อำเภовารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2555 โดยมีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างนักวิจัย ผู้นำชุมชน และเกษตรกร เพื่อหาทางออกร่วมกัน โดยการทำหนังสือขอความอนุเคราะห์งบประมาณในการซ่อมบำรุงเครื่องสูบน้ำและระบบชลประทานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัดก็ได้มอบหมายให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด และกรมชลประทาน เข้ามาหาแนวทางในการช่วยเหลือเกษตรกร จึงเกิดการประชุมร่วมกันระหว่างชุมชน ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด กรมชลประทาน และตัวแทน อบต.บุงหวาย ทำให้เริ่มมีแนวทางแก้ไขที่ชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้ร่วมพูดคุยหาทางออกร่วมกัน โดยเฉพาะ อบต. อบจ. ซึ่งจะเข้าใจปัญหาและแก้ไขปัญหให้กับชุมชนได้ เพราะเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด จึงได้มีข้อสรุปถึงผลการดำเนินงานการถ่ายโอนเครื่องสูบน้ำด้วยไฟฟ้าและระบบชลประทานจากกรมชลประทาน โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีได้ตกลงที่จะรับมอบระบบชลประทานจากกรมชลประทาน โดยได้ตั้งงบประมาณเพื่อการสนับสนุน เป็นจำนวนเงิน 500,000 บาท สำหรับสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับระบบชลประทานที่ได้รับมอบจากกรมชลประทาน ซึ่งจะได้มีการจัดสร้างอาคารที่ทำการ ปรับปรุงทัศนียภาพบริเวณโรงสูบน้ำ อีกทั้ง อบจ. ยังมีนโยบายด้านการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรทั้งจังหวัด ภายใต้โครงการ “ชลประทานระบบท่อ” เพื่อที่จะสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่ ต่อมาปี พ.ศ. 2556 องค์การบริหารส่วนจังหวัดพร้อมด้วยสำนักงานจังหวัด และสมาชิกชุมชนร่วมเป็นสักขีพยานในการรับมอบสถานีสูบน้ำของบ้านทางอ้อยจากกรมชลประทาน โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะเป็นผู้ดูแลและซ่อมบำรุงระบบการสูบน้ำ รวมทั้ง

พัฒนาและส่งเสริมอาชีพของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ โดยเกษตรกรจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในเรื่องกระแสไฟฟ้าในการสูบน้ำและเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลรักษาคลองชลประทานด้วย

โดยในปี พ.ศ. 2557 มีการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือการพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำ โดยชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ระยะที่ 2 (2557-2560) ซึ่งเป็นความร่วมมือต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 โดยเป็นความร่วมมือรูปแบบที่เป็นทางการระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีวัตถุประสงค์การดำเนินงาน 3 ประการ คือ 1) สนับสนุนให้ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเกิดการพัฒนาระบบการจัดการน้ำด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) ผลักดันให้เกิดการบูรณาการการจัดการน้ำจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี 3) สนับสนุนบุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้ความร่วมมือดังกล่าว ได้นำชาวบ้านในพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดอุบลราชธานี ทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น 6 โครงการ โดยชุมชนบ้านท่างอยเป็นหนึ่งในพื้นที่วิจัย ภายใต้ชื่อโครงการ การบริหารจัดการโครงข่ายน้ำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านท่างอย ต.บึงห้วย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

และในปี พ.ศ. 2558-2559 ได้มีการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ในการสร้างอาคารที่พักสำหรับการดูแลระบบคลองส่งน้ำ อีกทั้งยังได้การสนับสนุนจาก อบจ. และโครงการวิจัยฯ เพื่อพัฒนาระบบน้ำให้ครอบคลุมพื้นที่ โดยมีการสนับสนุนดังนี้ 1) คลองไส้ไก่แบบท่อซีเมนต์ โดย อบจ. สนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ 2) สนับสนุนการขุดลอกคลองไส้ไก่แบบคลองดิน โดย อบจ. ให้การสนับสนุนเครื่องจักรเพื่อขุดลอกคลองไส้ไก่ โดยให้เกษตรกรเป็นผู้จ่ายค่าน้ำมันเพื่อขุดลอกส่วนที่ตื้นเขินน้ำจะได้ไหลเข้าแปลงนาได้สะดวก 3) คลองไส้ไก่แบบท่อซีเมนต์จากโครงการวิจัยฯ และการสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโครงข่ายน้ำเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยได้จัดงบประมาณบางส่วนในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ โดยกิจกรรมทั้งหมดเกษตรกรจะช่วยกันทำในรูปแบบของ “การลงแขก” ทำให้เกษตรกรได้เข้าไปมีบทบาทในฐานะเจ้าของซึ่งความร่วมมือดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่จะก่อให้เกิดความรักและห่วงแหนต่อทรัพย์สินของส่วนรวม

กระบวนการเกิดเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่างอย เริ่มจากเกษตรกรผู้ประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากได้ร่วมกันพูดคุยหาทางออกโดยมีการปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำนาปรังและขอสนับสนุนสถานีสูบน้ำจากกรมชลประทาน แม้ว่าจะได้รับสถานีสูบน้ำและคลองชลประทานเพื่อการเกษตร แต่ยังคงประสบปัญหาเนื่องจาก อปท. ไม่มีศักยภาพรับการถ่ายโอนสถานีสูบน้ำและคลองชลประทาน เมื่อเกิดการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเกษตรกรได้เข้ามาเป็นนักวิจัยชาวบ้าน ได้มีการพูดคุยหาทางออกร่วมกันระหว่างเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำมาสู่การเกิดข้อตกลงร่วมกันโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีเป็นผู้เข้ามารับมอบสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าและคลองชลประทานจากสำนักชลประทานที่ 7 อุบลราชธานี

ส่งผลให้เกษตรกรสามารถทำนาได้ถึง 3 ครั้งต่อปี คือ เกษตรกรจะทำนาปี 1 ครั้ง และนาปรัง 2 ครั้ง โดยเริ่มจากทำนาปรังครั้งที่ 1 เดือน ธันวาคม- มีนาคม ครั้งที่ 2 เมษายน-กรกฎาคม และครั้งที่ 3 จะทำนาปี ประมาณกลางเดือนกรกฎาคม-มกราคม นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี ยังนำปัญหาดังกล่าวเข้าไปเป็นหนึ่งในโครงการ ภายใต้เครือข่ายในเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการและการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพของของเกษตรกร

3) **การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านท่าอ้อย ต.บึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี** เมื่อมีแนวทางแก้ไขที่ชัดเจนและมีหน่วยงานที่รับผิดชอบชัดเจน เกษตรกรผู้ใช้น้ำจึงมีการตั้งกลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการ โดยมีการกำหนดระเบียบในการใช้น้ำเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และลดปัญหาในการบริหารจัดการน้ำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ทวี สี่ทากุล, อังกุล แสนทวีสุข, อุทัย อันพิมพ์, 2560, น.95-96)

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม

1. ผู้ทำนาปรังต้องเป็นสมาชิกของกลุ่ม
2. ผู้ที่สมัครสมาชิกจะต้องจ่ายเงินค่าบำรุงกลุ่มปีละ 100 บาท และค่าพัฒนาคลองส่งน้ำปีละ 200 บาท รวมเป็นเงิน 300 บาท/ปี

3. สมาชิกของกลุ่มทุกคนจะต้องร่วมปฏิบัติกิจกรรมของกลุ่มทุกครั้ง ยกเว้นมีเหตุจำเป็น

ระบบการจัดสรรน้ำและการบำรุงรักษา

1. การเปิดน้ำ โดยจะเปิดเป็นกลุ่ม ตามวันที่มีคำขอของหัวหน้ากลุ่มและสมาชิกผู้ใช้น้ำ หมุนเวียนกันไปเป็นกลุ่ม
2. ผู้ดูแลคลองน้ำ การเปิดน้ำทุกครั้งจะต้องได้รับอนุญาตจากประธานกลุ่มก่อนจึงจะเปิดน้ำได้
3. ผู้ดูแลเปิดน้ำ จะต้องดูแลทำความสะอาดในบ้านพัก และบริเวณโรงสูบน้ำให้สะอาดอยู่เสมอ
4. สมาชิกทุกคนต้องดูแลทำความสะอาดคลองในบริเวณเขตรับผิดชอบของกลุ่มตนเองทุกกลุ่ม
5. การเก็บเงินค่าน้ำ เกษตรกรผู้ใช้น้ำจะต้องจ่ายค่าสูบน้ำชั่วโมงละ 280 บาท
6. หัวหน้ากลุ่มย่อยทุกกลุ่ม จะต้องเป็นคนรับผิดชอบในการเก็บเงินค่าไฟฟ้า จากสมาชิกกลุ่ม และนำส่งประธานกลุ่มใหญ่เพื่อนำไปจ่ายค่าไฟฟ้าต่อไป

บทลงโทษ

1. ถ้าบุคคลใดไม่ร่วมกิจกรรมกลุ่มในการทำความสะดวกคลองและกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องปรับเป็นเงินวันละ 300 บาท/ครั้ง
2. ผู้ดูแลคลองน้ำ หากไม่ปฏิบัติตามแนวทางของกลุ่ม กลุ่มจะตัดเตือน 3 ครั้ง จากนั้นกลุ่มจะพิจารณาให้ออกจากสมาชิก
3. การขโมยน้ำ หากสมาชิกขโมยเปิดน้ำโดยที่ไม่ใช่วันที่กลุ่มของตนเอง กลุ่มจะทำการตัดเตือน หากพบว่า มีการตัดเตือนเกิน 3 ครั้ง จะถูกลงโทษโดยให้ผู้ละเมิดเป็นผู้จ่ายค่าไฟในวันนั้นเพียงคนเดียว

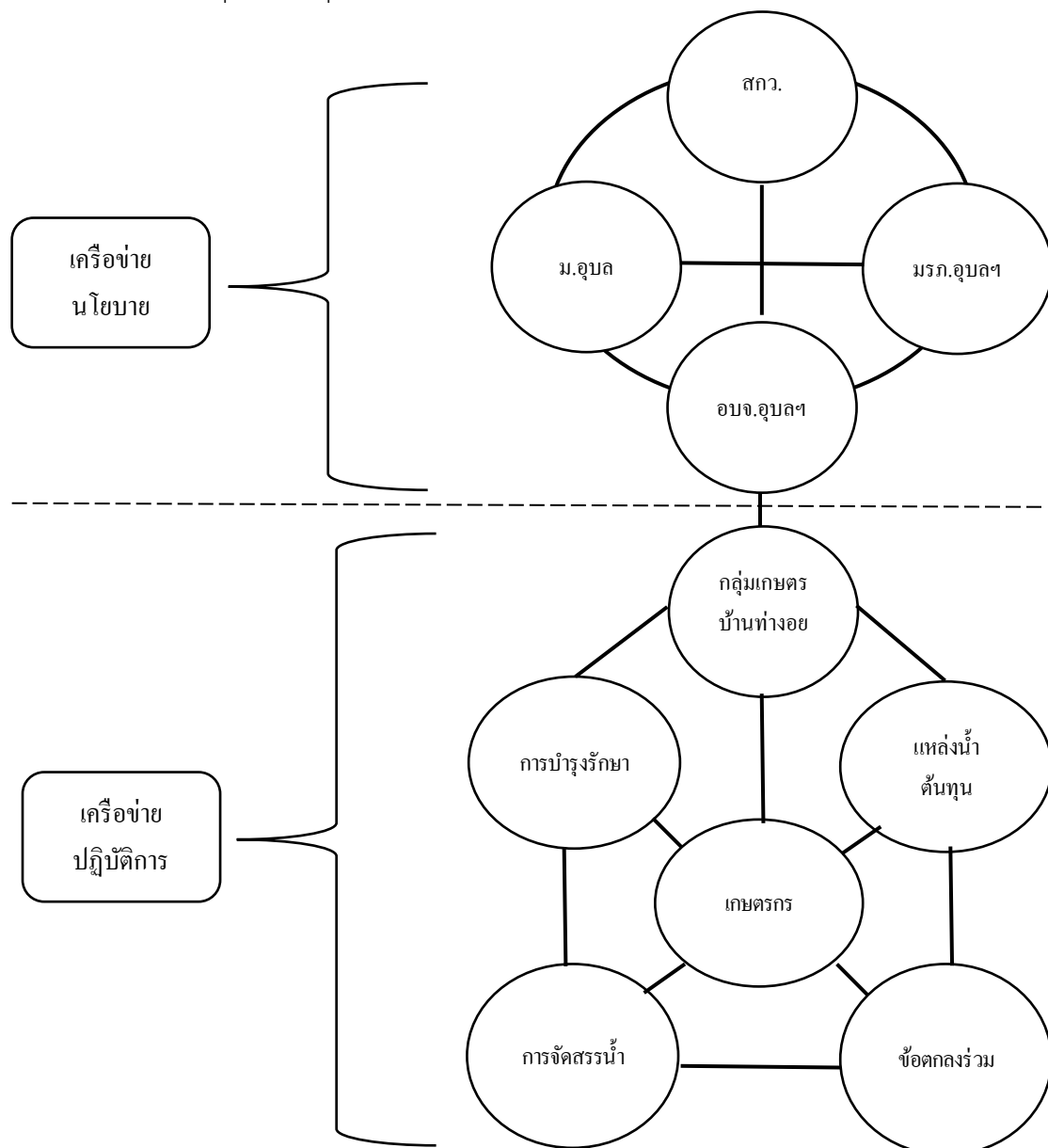
นอกจากนี้เกษตรกรยังมีแนวทางการใช้น้ำเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต ซึ่งจากเดิมที่มีการสูญเสียน้ำเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการเปิดน้ำให้กลุ่มที่อยู่ท้ายคลองเปิดใช้น้ำก่อน ค่อยให้กลุ่มที่อยู่ต้นคลองและบริเวณสถานีสูบน้ำเปิดใช้น้ำ ทำให้น้ำไหลทิ้งไปท้ายคลอง ต่อมากลุ่มเกษตรกรก็ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารจัดการน้ำใหม่ โดยให้กลุ่มที่อยู่ต้นคลองสูบน้ำและทำนา ก่อน จึงค่อยให้กลุ่มที่อยู่ถัดไปตามความยาวของคลองเปิดใช้น้ำต่อ การดำเนินการเช่นนี้ ทำให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนในการผลิตได้อีกไร่ละ 100-200 บาท เนื่องจากการเปิดรับน้ำตั้งแต่ต้นน้ำ ทำให้ดินได้รับความชื้นมาเรื่อย ๆ และน้ำส่วนเกินของกลุ่มที่อยู่ต้นคลองก็จะไหลลงสู่พื้นที่ต่ำกว่า อีกทั้งกลุ่มที่เปิดรับน้ำก่อน น้ำส่วนเกินก็ปล่อยลงมาพื้นที่ที่อยู่ต่ำกว่า นับว่าเป็นการใช้น้ำเพื่อการเกษตรให้เกิด ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4) รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าออย ต.บุงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี สามารถแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก คือ ความร่วมมือระหว่างกลุ่มเกษตรกร หน่วยงานราชการส่วนกลาง สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี ความร่วมมือดังกล่าวเกิดขึ้นจากสถานการณ์น้ำท่วมพื้นที่ทำนาและปัญหาด้านการถ่ายโอนสถานีสูบน้ำและคลองชลประทานจากกรมชลประทาน ภาครัฐเครือข่ายในระยะแรกมีบทบาท ดังนี้

- 1) **เกษตรกร** เป็นจุดเริ่มต้นในการลุกขึ้นมาร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเองนำมาสู่การสร้างสถานีสูบน้ำและคลองชลประทาน อีกทั้งยังเข้าร่วมเป็นนักวิจัยชาวบ้านภายใต้การวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาพื้นที่และการบริหารจัดการระบบชลประทาน
- 2) **หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง** โดยกรมชลประทานมีบทบาทในการก่อสร้างสถานีสูบน้ำและคลองชลประทาน และจังหวัดอุบลราชธานี โดยผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี เข้ามามีบทบาทในการแสวงหาทางออกในกระบวนการถ่ายโอน สถานีสูบน้ำและคลองชลประทานให้แก่ อบท. ในพื้นที่ กระทั่งมีการถ่ายโอนสถานีสูบน้ำและคลองชลประทานให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีในเวลาต่อมา และหน่วยงานเหล่านี้ก็มีบทบาทน้อยลงหลังจากถ่ายโอนภารกิจแล้ว
- 3) **สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย** มีบทบาทสำคัญในการผลักดันแนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการเชื่อมโยงนักวิจัยท้องถิ่นจากมหาวิทยาลัยกับนักวิจัยชาวบ้าน และ อบท.ในพื้นที่ เพื่อเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน
- 4) **มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี** มีบทบาทเป็นภาคีที่สนับสนุนองค์ความรู้โดยเฉพาะนักวิชาการหรือนักวิจัยจากมหาวิทยาลัย ซึ่งนักวิชาการได้เข้าร่วมกับนักวิจัยชาวบ้านหรือเกษตรกรในพื้นที่
- 5) **องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี** เป็นผู้ที่มีบทบาทเข้ามารับการถ่ายโอนสถานีสูบน้ำและคลองชลประทานจากกรมชลประทาน และเป็น อบท. ที่ให้การสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าว ด้วยความร่วมมือในระยะแรกส่งผลให้การพัฒนาด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในชุมชนบ้านท่าออยมีความเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

2) **ระยะพัฒนา** คือ หลังจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีรับการถ่ายโอนสถานีสูบน้ำและคลองชลประทานจากกรมชลประทาน และได้สนับสนุนโครงการชลประทานระบบท่อเพื่อขยายโอกาสและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำ นอกจากนี้ยังได้นำปัญหาการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย เข้าร่วมเป็นหนึ่งในโครงการ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้ความร่วมมือที่เป็นทางการระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ภาพที่ 2 รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต. ปู่หวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

ภาคีเครือข่ายในระยะพัฒนามีบทบาท ดังนี้ 1) องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี หลังจากรับถ่ายโอนภารกิจจากกรมชลประทาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดได้แสดงบทบาทเป็นผู้สนับสนุนโดยเฉพาะวัสดุอุปกรณ์เพื่อขยายโอกาสการทำนาให้ครอบคลุมพื้นที่มากยิ่งขึ้น ภายใต้โครงการชลประทานระบบท่อ 2) มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีและมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เป็นภาคีที่สนับสนุนองค์ความรู้ ที่เข้าร่วมในฐานะนักวิชาการหรือนักวิจัยร่วมกับนักวิจัยชาวบ้านหรือเกษตรกรในการแก้ไขปัญหาในชุมชนท้องถิ่น 3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เป็นหน่วยงานที่ผลักดันแนวทางการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นผ่านสถาบันการศึกษา ส่งผลให้เกิดนักวิจัยท้องถิ่นซึ่งเป็นนักวิชาการ บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด และเกษตรกรบ้านท่าอ้อย 4) กลุ่มเกษตรกร เนื่องจากได้ร่วมกันขับเคลื่อนปัญหาตั้งแต่ระยะแรกกระทั่งมีระบบชลประทาน ต่อมาเกษตรกรมีการรวมกลุ่มและร่วมกันกำหนดแนวทางปฏิบัติภายในกลุ่ม ระเบียบต่าง ๆ ในการบริหารจัดการระบบชลประทาน อีกทั้งยังมีบทบาทหลักในกระบวนการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรตั้งแต่การจัดสรรน้ำ การดูแลรักษาสถานีสูบน้ำและคลองชลประทาน และประเด็นดังกล่าวก็ถูกบรรจุเป็นส่วนหนึ่งในโครงการความร่วมมือการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในฐานะเครือข่ายผู้ปฏิบัติ

จะเห็นว่า รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต. บุ่งหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี ระยะแรกเกษตรกรเป็นผู้มีบทบาทหลักที่ร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเองอาจจะเรียกได้ว่าเป็นผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยเกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่ร่วมกันบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบซึ่งเรียกว่า เครือข่ายความร่วมมือเชิงปฏิบัติการ อีกทั้งระยะแรกยังมีองค์การบริหารส่วนจังหวัด มหาวิทยาลัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ยังเป็นภาคีที่มีบทบาทอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประเด็นปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อยได้เข้าเป็นโครงการหนึ่ง ภายใต้ความร่วมมือที่เป็นทางการระหว่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัด มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เรียกว่า เครือข่ายความร่วมมือเชิงนโยบาย ซึ่งแสดงบทบาทในฐานะผู้สนับสนุน โดยเฉพาะด้านองค์ความรู้ เครื่องไม้เครื่องมือ บุคลากร และงบประมาณ เครือข่ายความร่วมมือทั้งสองทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในระบบการผลิตและระบบการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรส่งผลให้เกษตรกรมีโอกาสในการประกอบอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตมากขึ้น

อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1) อภิปรายผลการศึกษา เครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต. บุ่งหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี จากการศึกษาทำให้เห็นถึง สภาพการถ่ายโอนภารกิจในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้แก่อปท. ยังคงประสบปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ และขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านระบบชลประทาน สอดคล้องกับ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด (2555) ที่ได้ศึกษา นโยบายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อขับเคลื่อนการกระจายอำนาจสู่ อปท.

และชุมชน พบว่า ปัญหาการถ่ายโอนภารกิจในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้แก่ อบท. คือ 1) ขาดความพร้อมด้านงบประมาณ การรับการถ่ายโอนภารกิจพบว่า อบท. บางแห่งไม่มีความพร้อมในการดำเนินการต่อ ขณะที่กรมชลประทานเองก็ไม่สามารถช่วยดำเนินการต่อได้เช่นกัน เนื่องจากต้องดำเนินการตามแผนการถ่ายโอนเพื่อไม่ให้ผิดกฎหมายการกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่น 2) ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและองค์ความรู้ด้านการจัดการเนื่องจากงานชลประทานเป็นงานเฉพาะด้าน 3) ขาดกลไกการทำงานและการประสานงานระหว่างหน่วยงานในการดำเนินการตามแผนการกระจายอำนาจ อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ได้สะท้อนให้เห็นว่าการทำงานรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชนท้องถิ่น เป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาข้อจำกัดของ อบท. ในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในชุมชนท้องถิ่น

รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของเกษตรกรชุมชนบ้านท่าอ้อย ความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรระหว่างเกษตรกรและองค์การบริหารส่วนจังหวัดโดยเกษตรกรเป็นผู้ ขณะที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีบทบาทในการสนับสนุนหรือเป็นที่เลี้ยง สอดคล้องกับ ชัชชัย ปะมาคะเต (2558) ที่ได้ศึกษา การบริหารทรัพยากรน้ำในท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม: รูปแบบหนึ่งของการบริหารกิจการสาธารณะ โดยกำหนดแนวทางการบริหารจัดการและการจัดสรรน้ำไว้ 3 รูปแบบ คือ 1) อบท. เป็นผู้บริหารจัดการเพียงองค์กรเดียว 2) ประชาชนเลือกตั้งคณะกรรมการ เพื่อบริหารจัดการเอง และ 3) มีลักษณะเป็นความร่วมมือระหว่าง อบท. และภาคประชาชน การศึกษาพบว่า รูปแบบที่ 3 มีประสิทธิผลและตอบสนองความต้องการของประชาชนมากที่สุด โดยได้ก่อให้เกิดกระบวนการสังคมทำให้ความสัมพันธ์ของเกษตรกรผู้ใช้น้ำและ อบท. มีความเข้มแข็งในเชิงการบริหารจัดการและจิตสำนึกความเป็นพลเมือง และความรู้สึกรักหวงแหนสถานีสวนน้ำภายในเขตชุมชนของตน ซึ่งสะท้อนแนวทางการบริหารกิจการสาธารณะที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยภาครัฐปรับเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้สนับสนุนมากกว่าจะเป็นผู้ผลิตและผู้บริการเสียเอง

อย่างไรก็ตามกรณีศึกษาชุมชนบ้านท่าอ้อยยังมีความแตกต่างจากงานข้างต้น กล่าวคือ ภาคีเครือข่ายความร่วมมือประกอบด้วยหลายภาคส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา ไม่ใช่เฉพาะ เกษตรกรกับ อบท. เท่านั้น แต่ยังมีสถาบันการศึกษา และหน่วยงานราชการอื่น ๆ ที่เข้ามาเป็นภาคีเครือข่าย ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของหลักการกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะ อบท. เท่านั้น แต่เป็นการกระจายไปสู่ชุมชนท้องถิ่นซึ่งหมายรวมถึง อบท. ประชาชน ประชาสังคม และหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถลุกขึ้นมาจัดการกับปัญหาภายในชุมชนท้องถิ่นได้ด้วยตนเอง

2) ข้อเสนอแนะ จากผลการศึกษาเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านท่าอ้อย ต.บุงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งต่อไป กล่าวคือ แม้ว่าเครือข่ายความร่วมมือจะประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เกษตรกรสามารถในทำนาได้ถึง 3 ครั้งต่อปี แต่เกษตรกรยังคงพึ่งพาการขายข้าวเป็นหลัก จึงควรมีการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ของเกษตรกรในอนาคต โดยเฉพาะการพัฒนาต่อยอดผลผลิตเพิ่มมูลค่าจากสินค้าการเกษตรเพื่อให้เกษตรกรมีทางเลือกเพิ่มขึ้น และยังเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรอีกด้วย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย กล่าวคือ การกระจายอำนาจด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้แก่ อบต. โดยการถ่ายโอนภารกิจจากกรมชลประทานให้แก่ อบต. ควรต้องพิจารณาถึงศักยภาพทางการคลัง และบุคลากรของ อบต. โดยเฉพาะ อบต. ขนาดเล็ก เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ และบุคลากรที่ความเชี่ยวชาญด้านการชลประทาน อีกทั้งต้องสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือในชุมชนท้องถิ่นเพื่อเป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาข้อจำกัดของ อบต.

บรรณานุกรม

กรุงไท นพรัตน์. (2557). แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี.

วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, 7(3), 1-13.

กุศล ทองงาม ชาญชัย แสงชโยสวัสดิ์ เบญจพรรณ เอกะสิงห์ ประภัสสรพันธ์ สมพงษ์ และกมลพันธ์ เกิดมัน. (2553). ผลกระทบการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในระบบการผลิตพืชสำคัญของจังหวัดลำพูน. ใน *รายงานการสัมมนาาระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 6 :ระบบเกษตรเพื่อความสมดุลของชีวิตและสิ่งแวดล้อม (Agricultural Systems - Save the World to Save Life)*. ระหว่างวันที่ 16-18 สิงหาคม 2553 ณ โรงแรมเจ.บี. อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา. 302-316.

กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนา จังหวัดสำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี. (2559). *แผนพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2561-2564*. อุบลราชธานี: จังหวัดสำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี.

คณะกรรมการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ. (2558). *แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ.

จอมจันทร์ นทีวัฒนา จินตพัฒน์ นทีวัฒนา เพชร เพ็งชัย ไมตรี สุทธิจิตต์ และ วิชัย เทียนถาวร.

(2558). การประเมินความเสี่ยงคุณภาพน้ำตามมาตรฐานน้ำดื่มต่อสุขภาพและความเหมาะสมต่อการบริโภคทางเกษตร ในการจัดทำข้อเสนอแนะ โครงการพระราชดำริอ่างเก็บน้ำแม่ป๋อก ตำบลศรีวิชัย อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน. *วารสารวิทยาศาสตร์บูรพา*, 20(2), 14-32.

ชัชชัย ปะมาคะเต. (2558). การบริหารทรัพยากรน้ำในท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม: รูปแบบหนึ่งของการบริหารกิจการสาธารณะ. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 8(2), 23-38.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ. (2555). การศึกษานโยบายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อขับเคลื่อนการกระจาย
อำนาจสู่ อบท. และชุมชนท้องถิ่น. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน (สำนัก 3).

รัตน์ บัวสนธิ์. (2555). การวิจัยเชิงผสมผสานสำหรับการวิจัยและประเมิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทวี สีทากุล, อังกุล แสนทวิสุข, อุทัย อันพิมพ์. (2560). การบริหารจัดการโครงข่ายน้ำเพื่อเพิ่ม
ประสิทธิภาพทางการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านท่าอ้อย ตำบลบึงหวาย
อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการวิจัยเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.).

วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2550). เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : บท
วิเคราะห์ว่าด้วยการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแนวระนาบเพื่อเพิ่มขีด
ความสามารถในการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมส่งเสริมการเกษตร. (2559). การใช้ที่ดินทางการเกษตร ปี 2559.
สืบค้นวันที่ 20 มกราคม 2561. จาก <http://www.agriinfo.doae.go.th/year59/general/land/land59.pdf>

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมส่งเสริมการเกษตร. (2559). เนื้อที่ในการทำนา ปี 2559.
สืบค้นวันที่ 20 มกราคม 2561. จาก <http://www.agriinfo.doae.go.th/year59/general/land/land59.pdf>

สุภางค์ จันทวานิช. (2553). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

United Nations. (2016). *The Sustainable Development Goals Report 2016*. New York: United Nations.